

BOOK REVIEW

CHRISTIAN PLATE: PREDIGEN IN PERSON.

THEORIE UND PRAXIS DER PREDIGT IM GESAMTWERK OTTO HAENDLERS

LEIPZIG: EVA, 2014.

Mgr. Jozef Benka, PhD.

Christian Plate približuje vo svojej monografii teóriu a prax kázne nemeckého evanjelického praktického teológa Otta Haendlera (1890-1981) z pohľadu jeho celkového diela.

Po úvodných predbežných poznámkach, ktoré sa venujú doterajšiemu stavu bádania o Haendlerovi i po predstavení metodiky práce, podáva Plate v štyroch kapitolách celú tematiku. V prvej kapitole s názvom „Kázeň a homiletika v kontexte“ nás zoznamuje s prácami Haendlera z oblasti praktickej teológie a s jeho životopisom. Druhá kapitola približuje teóriu kázne podľa Haendlera a tretia prax kázne vo svetle jej teórie. Nakoniec v štvrtej kapitole sa nachádza kritické zhodnotenie a sú v nej naznačené podnety pre dnešné využitie. V prílohe je nemecké i anglické resumé, pramene, zoznam primárnej i sekundárnej literatúry, zoznam Haendlerových kázní, vecný i osobný register.

Haendler podnecuje ako teológ s dodatočným psychologickým vzdelaním rozhovor medzi teológiou a psychológiou. V homiletike sa to odráža v tom, že sa kazateľ ako subjekt kázne stáva východiskom i orientačným bodom jeho homiletiky. V pastorálke ho to vedie k zdôrazňovaniu významu životného dozrievania v poradenskom rozhovore.

V kybernetike vidí potrebu nevyhnutnosti integračnej idey cirkvi a pre celé teologické myslenie je pre Haendlera typická snaha korelovať Božiu a ľudskú skutočnosť, ich sprostredkovanie pri zachovaní jestvujúceho napätia.

Haendler podľa načrtnutého životopisu prešiel pozoruhodným vývinom. Vyrastal na fare v Prusku a bol konfrontovaný so živou zbožnosťou svojho otca. Študoval pod vplyvom liberálnej teológie, bojoval v prvej svetovej vojne, promoval pri zástancoch vojnovnej teológie, bol farárom a vojenským duchovným v čase protirečivých spoločenských konceptov, pôsobil ako univerzitný učiteľ v období národného socializmu a zápasu o cirkev, a nakoniec aj ako profesor praktickej teológie na pozadí štátom nariadeného ateizmu. Všetky tieto vonkajšie podmienky ho podľa Plateho naučili strátiť sa rozličných jednostranností a absolutizácií jednotlivých konceptov.

To, že osobnosť vôbec mohla zaujať v prakticko-teologickom pôsobení Haendlera takúto centrálnu rolu, mohlo súvisieť podľa Plateho vo vysokej miere s osobnými skúsenosťami, ktoré mal počas svojho života s osobnosťami určitých ľudí: to sa týka predovšetkým jeho otca, ale aj jeho teologických učiteľov ako bol Adolf Schlatter a Ernst von Dryander, učiteľ psychológie Carl Gustav Jung, a v neposlednom rade aj jeho priateľov Paula Tillicha a Alfreda Dedo Muellera.

Na Haendlerovo myslenie mali okrem konkrétnych osôb dôležitý vplyv aj duchovné a teologické prúdy. Okrem analytickej psychológie C. G. Junga to bola filozofia života, filozofia existencie a duchovné berneuchenské hnutie. Čo sa týka homiletickej situácie, tá bola v prvej polovici 20. storočia veľmi diferencovaná. Objavovali sa rozličné odpovede ako kázať modernému človeku. Aj odpoveď dialektickej teológie treba chápať podľa Plateho ako odpoveď na túto otázku. Haendler sa snažil vyvažovať názory medzi vtedajšími jednotlivými napäťovými pólmi. Preto mohla potom na niektoré jeho názory nadviazať empirická homiletika. Kázeň je pre Haendlera z teologického hľadiska primárne sprostredkujúce či kontaktné dianie medzi Božou skutočnosťou (vertikálou) a ľudskou skutočnosťou (horizontálou). Vydarí sa podľa Haendlera vtedy, keď zohľadní jednak svoj teologický obsah, ako aj „*conditio humana*“. Kázeň má v horizonte evanjelia ponúknuť človeku pomoc v rozličných situáciách jeho života, či už je to v otázkach zvládania života,

vzťahu k sebe, vzťahu k iným i vzťahu k Bohu. Kázeň ako pedagogická, pastorálna, duchovná a teologická úloha má týmto pôsobiť na človeka, obohatiť ho, zmeniť, posilniť alebo nanovo nasmerovať. Tento účinok sa pritom môže uskutočniť kognitívne (noetická úloha) alebo afektívne (duchovná úloha). Haendlerovi išlo o účinnosť kázne aj pri prevzatí poznatkov z hĺbkovej psychológie C. G. Junga, čo sa v teologických kruhoch spočiatku stretlo s odmietavou reakciou. Kazateľ sa však podľa Haendlera nemá zaoberať štruktúrou svojej osobnosti zo svojho osobného záujmu, ale kvôli zvestovaniu evanjelia.

Za týmito úvahami je téza, že forma a obsah nejakého vyjadrenia nemajú súhlasiť len s preberanou vecou, ale aj s osobnosťou toho, kto ho robí. Haendler tu hovorí o kongruencii alebo o „vernosti k vlastnému spôsobu“. To však nemá nič spoločné so statikou. Kazateľ, ktorý sa napríklad vyznačuje neporiadnou prípravou, sa bude ťažko ospravedlňovať argumentom, že „on je už raz taký“, a kázne takto pripravované zodpovedajú jeho osobnosti. Poznanie vlastnej osobnosti je u Haendlera spojené s prácou na jej nedostatkoch a nevyjasnených otázkach, lebo nachádzanie a posilňovanie vlastného ‘ja’ vždy znamená aj prácu na svojom osobnom ‘tieni’.

Pre pochopenie Haendlerových výpovedí je smerodajný pojem „asimilácie“. Cesta k vlastnému ‘ja’ („Selbst“) nevedie ani cez askézu, ani cez zápas proti vlastnému ja, ale prostredníctvom osvojenia si podmienok vlastnej osobnosti a vlastného života, ktoré má za cieľ spriatelenie sa s vlastným ‘ja’ a jeho príbehom.

Pre Haendlera je pre prácu na kázni neodmysliteľná práca na vlastnej osobnosti a profesionálne, psychologické sprevádzanie (supervízia). Na to nadviazala o niekoľko rokov neskôr pastorálna psychológia.

Oceňovaný je aj Haendlerov dôraz na meditáciu a celostné pochopenie pravdy i keď jeho chápanie meditácie nie je prijímané bez kritiky. Haendlerov dôraz na osobnosť kazateľa od empirického obratu v praktickej teológii ďalej rozvíjajú Rieman, Piper, Engemann a Josuttis.

Pre Haendlera je dôležitejším faktom než textuálnosť, aby kázeň bola vypracovaná v duchu Písma. Celé Písmo má mať pre kázeň kontrolnú funkciu. Pri pochopení textu je

pre Haendlera dôležité celostné nasadenie kazateľovho subjektu. Plate dochádza k záveru, že text hrá u Haendlera podradnejšiu úlohu.

Podľa Haendlera sa chce poslucháč „cítiť kázňou vo svojej konkrétnej situácii spoznaný a oslovený nielen vo svojej principiálnej pripravenosti“. Preto je potrebné pri príprave kázne zohľadňovať antropologické a sociologické faktory. Človek je Haendlerom pritom predovšetkým chápaný ako bytosť, ktorého existencia sa dá označiť ako hlboko ambivalentná. Život človeka prebieha pre neho medzi rozličnými oblúkmi napätia a pomermi plnými napätia, a je nutné ho pochopiť ako proces. Telo a duša, duch a cit, nevier a viera – všetky tieto protikladné páry pre Haendlera sú pólmi, medzi ktorými sa pohybuje život a na ktorých sa život kondenzuje. Kázeň má pritom za úlohu túto diferencovanú štruktúru ľudskej existencie zviditeľniť a doplniť treťou dimenziou: dimenziou Božej skutočnosti. Pritom sa majú sledovať predovšetkým pedagogické a pastorálne ciele ako napr. praktická pomoc pre život, získanie nového pohľadu na vlastný život v horizonte evanjelia, nacvičovanie nových stanovísk, ako aj získanie nového alebo aj prvého prístupu ku kresťanskej viere. Ambivalentnosť ľudskej existencie eventuálne „rozpoltenosť znovuzrodeného“, ako to pomenúva Haendler v jednej prednáške, má byť pritom vážne braná a prijatá nie ako prekážka, ktorú treba prekonať, ale ako jestvujúci fakt.

Kázeň stojí a padá pre Haendlera s formou a hĺbkou vzťahu, ktorý je kazateľ schopný realizovať ku svojim poslucháčom v akte kázania. Ak sa jej to podarí, kazateľ sa dokáže kázňou stať poslucháčom kňazom, t.j. človekom, ktorý poslucháčom umožní, aby uvažovali o svojich túžbach, starostiach, otázkach, problémoch, skúsenostiach šťastia vo svetle Božom. Haendler hovorí v tomto súvisi o „kňazskej kázni“.

Haendlerove požiadavky na stvárňovanie kázne Plate podáva v nasledovných 5 bodoch:

1. Kázeň ako výraz osobnosti kazateľa: Kazateľ by mal vypracovať a predniesť originálnu, t.j. s dispozíciami svojej osobnosti, svojej viery a svojej teológie kongruentnú kázeň, ktorá nemusí byť nutne originálna.

2. Kázeň vzniká z podnetu: Kazateľ by mal prístupom ku kázni a orientáciou na poslucháča vyhovieť jednoduchej skutočnosti, že kázeň je vypracovaná reč, ktorá je nasmerovaná na určité poslucháčstvo a je zostavená za určitým účelom a z určitého podnetu.

3. Kázeň je umenie: Na kázni treba vedome a metodicky pracovať. Majú byť vytvorené rámcové podmienky, za ktorých môžu zodpovedajúcim spôsobom podľa dispozícií kazateľa prebiehať kreatívne a kontrolné pracovné procesy nerušené na sebe.

4. Kázeň je reč, nie „to napísané“. „Ústnosť“ kázne, t.j. jej charakter ako reči a nie prečítaného článku, je rozhodujúca a musí sa brať vážne pri príprave a prednese kázne. Z tohto dôvodu by mal kazateľ klásť zvláštny zreteľ na svoju reč, svoj základný tón, ako aj na gestá a mimiku.

5. Kázeň je časť služieb Božích: Kázeň predstavuje síce podstatnú časť služieb Božích, avšak práve len jednu časť. Kázeň by sa z tohto dôvodu mala kázať pri zohľadnení celých služieb Božích, ich liturgického propria a ordinária, ako aj fluida, ktoré vzniká z interakcie kazateľa a poslucháčov.

Haendlerove zásadné homiletické poznatky Plate nakoniec prezentuje v podobe šiestich adverbialne formulovaných nasledovných požiadaviek:

1. Korelatívne kázať (k teológii kázne). Korelácia je uskutočňovaná predovšetkým subjektom kazateľa, ktorý svojou vierou v Božiu skutočnosť a svojím človečenstvom participuje na skutočnosti sveta. Obsahom korelácie má byť na situáciu poslucháča vzťahovaná komunikácia Božej skutočnosti.

2. Účinne kázať (k úlohe kázne). Rozhodujúcim Haendlerovým presvedčením pri pohľade na úlohu kázne je jej chápanie ako činnosti: Kto káže, niečo – či chce alebo nechce – pôsobí. Kazateľovi musí byť jasné, čo chce povedať.

3. Kongruentne kázať (k subjektu kazateľa). Subjekt kazateľa predstavuje vlastný východiskový bod Haendlerovej homiletiky. Je tu výzva vytvárania 'seba samého' („Selbst“) v zmysle Jungovej integrujúcej sa osobnosti, a to jednak z nevedomých, ako aj z vedomých prvkov osobnosti.

4. Kázať podľa Písma (ku kázňovému textu). V popredí Haendlerovho chápania je vzťah k textu kázne menej dôležitý než súhlas kázne s biblickým posolstvom v celku. Kazateľ by mal byť doma v poznaní Písma.

5. Kňazsky kázať (k poslucháčom kázne). Kazateľ sa má stať pre poslucháčov kňazom. Nie je to otázka kvalitatívneho rozdielu, ale má za úlohu sprostredkovať životnú skutočnosť poslucháča a Božiu skutočnosť tak, aby to pre poslucháča bolo pomocou pre jeho život a jeho vieru. Kazateľ je v tomto zmysle niekto, kto poslucháčom poukáže na už jestvujúci vzťah k Bohu, utvrdí ich v ňom alebo bližšie vysvetlí, ale nie je niekym, kto ho vytvorí.

6. Prézentne kázať (k stvárneniu kázne). Má pestovať štýl, ktorý je v zhode s jeho osobnosťou. Dôležitý je vstup i celkový prednes. Prézentne znamená, že jednak osoba kazateľa, ako aj predmet kázne, by mali byť počas prednesu poslucháčom zrejmé. Zohľadniť by sa mali nielen kognitívne, ale aj emocionálne procesy.

Aspoň toľko k Haendlerovej homiletickej teórii z druhej časti Plateho štúdie. V tretej časti sa Plate venuje samotným Haendlerovým kázňam.

Plate skúmal dosiaľ z väčšej časti nezverejnené kázne Haendlera a došiel k záveru, že nemajú vždy bezprostredný vzťah k jeho názorom v jeho homiletike. Od začiatku však tvorí ponuka pomoci pre vieru a život centrálny kázňový cieľ Haendlerových kázní. Ten, kto však v jeho kázňach, vzhľadom na Haendlerovu koncentráciu na subjekt kazateľa, očakáva neustále priame tematizovanie jeho vlastnej osobnosti, bude sklamaný. V tomto pomáhajú Haendlerove kázne lepšie pochopiť jeho homiletiku. S osobnosťou kazateľa kongruentná kázeň znamená na pozadí vlastnej kazateľskej praxe Haendlera primárne kázeň, ktorá vyjadruje jeho spôsob mysliet a veriť, a nie kázeň, ktorá by čo najviac umožňovala spoznávať osobnosť kazateľa. Prvé zborové kázne Haendlera trpia na diskurzívny a málo kontaktný jazyk, ktorý má svoju príčinu v nedostatočnej analýze skutočnej situácie poslucháčov. Zmena sa však rysuje u Haendlera od neskorých 40. rokov minulého storočia v akademickom kontexte. Ovplyvnený svojím psychoterapeutickým vzdelaním sa tu Haendler na základe viac psychologického a meditatívneho prístupu k biblickému textu ako aj k životnej skutočnosti svojich poslucháčov oveľa viac orientuje na poslucháčov. Začína používať vhodnejšie príklady, obrazy a porovnania, ktoré dokonca

korešpondujú s jeho osobnosťou. Odráža sa to aj pri jeho zaobchádzaní s kázňovým textom. Ak mu na začiatku svojej kazateľskej činnosti text slúžil skôr ako motto, neskôr svojím psychologickým prístupom dokázal s textom pracovať obsahovo ďaleko viac plodnejšie, pričom takýmto spôsobom akoby nanovo objavoval biblické postavy a príbehy.

V záverečnom prehľade dejín recepcie Plate ukázal, že väčšinou boli oceňované Haendlerove výkony v pohľade na osobu kazateľa. Široká recepcia tejto dôležitej myšlienky viedla však aj k tomu, že iné myšlienky z jeho homiletiky sa dostali do úzadia. Keď v ňom v 60. rokoch minulého storočia začínajúce pastorálne hnutie objavilo svojho prognostika, keďže pastorálna problematika patrila tiež k jeho bádateľskému ťažisku, bol vnímaný slôr len ako „poimenik“. O tomto vývine svedčí aj prvá monografia o Haendlerovi, ktorú vypracovala Kerstin Voigt. To, že kľúč k dielu a k teológii Haendlera treba hľadať v homiletike, sa zohľadňovalo stále menej. Predložená Plateho práca chcela tomuto nedostatku čeliť, čo sa jej aj podarilo.

Za dôležitý prínos Plateho práce možno teda považovať jeho pokus komplexnejšie predstaviť život a dielo Haendlera poukázaním na centrálny význam jeho homiletiky v konfrontácii s jeho dosiaľ nezverejnenými kázňami. Z tejto konfrontácie vyplynulo, že Handlerov hlavný prínos v čase panujúcej dialektickej teológie, dôraz na subjekt kazateľa, nemožno chápať v tom zmysle, že sa v kázni máme dozvedieť čo najviac zo života kazateľa, ale že subjekt kazateľa hrá v kázni dôležitú rolu pre účinné zvestovanie evanjelia. V tomto oprávnene viedol spor s homiletikou dialektickej teológie. V pohľade na význam textu pre kážeň treba ale dať za pravdu homiletike dialektickej teológie.

Kontakt na autora:

[Published online December 20, 2016]

Mgr. Jozef Benka, PhD.

Soľ 30

0944 35